

İNSAN

İnsan dediğimiz varlık, fizyolojik yani fiziksel bir yapıdadır. Diğer canlılarda da bu beden dediğimiz fizyolojik yapı olmasına rağmen insanın birçok tinsel üstünlüğe sahip olduğunu fark ederiz.

Tinsel yani manevi yapı, fizyolojik yapıyla yakından alakadardır. Fizyolojik yapıyı hemen görüyoruz, çünkü o bir dış yapı.

Tinsel yapıyı ise göremiyoruz, çünkü o bir iç yapı.

Göremediğimiz için içgüdü, akıl ve duygu hayatımız da iç yapıya dâhildir.

Bu üç donanım, insanın iç yapısında yani manevi yapısında olmasına rağmen fizyolojisinde bunların yeri ve nerede oldukları belli değildir.

Beslenmemizi sağlayan organımızın, kalbimizin, beynimizin fizyolojik olarak yeri ve fonksiyonu bellidir.

‘Kalpsiz’ dediğimizde neyi ve nereyi kastediyoruz peki?

Peki, biz neyle seviyor veya neyle nefret ediyoruz?

Neyle korkuyoruz?

Psikoloji, bunlara bilimsel adlar vererek ‘duygu merkezi, düşünce merkezi’ diyor...

İçgüdülerimizi de vücudumuzun bir yerine refere ediyorlar (*kaynak gösteriyorlar*). Fakat bu üç donanım, insan için yaşamak

için yeterli değil. Yeterli değil, çünkü insanın birtakım evrensel sorunları var.

İçgüdü, akıl ve duygu donanımları insanın bu sorunlarına cevap bulması ve bu cevapla tatmin olması için yeterli değil. İnsanın bir de 'seçme ve değiştirme kabiliyeti' mevcut. Olasılıkları değerlendirip aralarından birisini seçerek kendisini ve çevresini değiştirebiliyor. İsterse yeni olasılıklar oluşturuyor. Seçme ve değiştirme kabiliyeti insandan başka hiçbir canlıda yok.

Burada hemen İslâmî bir söyleme girelim isterseniz: "İnsan mükelleftir! Çünkü seçebiliyor ve değiştirebiliyor."

Diğer yaratılmışların ise seçme ve değiştirme kabiliyeti yok...

Bitkilere bakarsak... Mesela bahar geldiğinde bütün ağaçlar çiçek açıyor. Çiçek açmayan ağaca 'kurumuş' deniyor. Hiçbir ağaç da demiyor ki "Ben bu bahar çiçek açmayacağım, bu yazı çiçeksiz geçireceğim!" veya leylekler "Ben bu yaz gelmeyeceğim, Libya'da havalar çok iyi!" demiyorlar...

Hamsi balıklarının "Boğaz'dan göç etmeyeceğiz, Karadeniz'deyiz bu kış!" dediği yok, hepsi göç ediyor.

Kısacası, düşünmüyorlar!

İnsan böyle değil...

Bu 'seçme ve değiştirme' kabiliyeti sadece insanda var veya insana verilmiş.

"Var!" dersanız seküler bir ifade ve yaklaşımdır bu, Tanrı'yı bu işe karıştırmazsınız.

"Verilmiş." dersanız, "Kim vermiş?" diye bir soru gelebilir.

"Allah vermiş." dersanız bu da dinî söylem oluyor!

İçgüdü, akıl ve duygu; insanın yaşaması ve hayatını idame ettirmesi için yeterli değil, çünkü insan araştırıyor, soruyor.

Hatta sorularla doğuyor.
Bazıları bir ömür boyu sorularla yaşıyor, öyle ölüyor; bazıları da sorularını cevaplamış, mutmain gidiyor ahirete. Bu sorular, insanın zatında ya da fitratında, varlığında var.

Mesela ‘başlangıç ve son’ sorusu.

Şöyle der insan: “Ben nereden geldim, başlangıcım neydi? Nereye gidiyorum, sonum ne olacak?”

Allah’ın isimlerinden birisi Ezel’dir.

Abdülezel ismi vardır. Yani “ezelde var olanın kulu”.

O yüzden insan, “Ben nereden geldim?” diye sorar...

Abdülbâkî de yine insan isimlerinden birisi. Bâkî isminin, yani Bekâ’nın bir parçasının kendisine verilmesinden dolayı, Ebed’i sorabilir, böyle bir özellik verilmiş kendisine.

O yüzden insan, “Ben nereye gidiyorum?” diye sorar...

Yaprak öyle değil...

Kuruyor ama sonra bir daha çıkıyor, yine kuruyor ve yine çıkıyor.

Ne Ezel’den ne de Ebed’den haberdar.

Diğer bir konu da istediğimi yapabiliyor olmam, yani iradem fark etmem.

İstiyorum ve yapıyorum, herhangi bir eylemi gerçekleştiriyorum.

Bir de yapamadığım bir şeyler var. İstediğim halde yapamıyorum, olmuyor.

Bazen de istemediğim şeyler oluyor.

SEKÜLARİZM

Toplumda ahiretten ve diğer dinî, ruhanî meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanılması yönündeki hareket.

GREK TRAGEDYASI

Tragedyanın konu kaynağı efsanelerdir. Dram sanatı bu efsanelerden Grek döneminde yepyeni bir biçimde esinlendi. Bu efsaneler yoluyla önemli gerçekler üzerinde duruldu. Yunan tragedya oyunlarında tekrar tekrar günah, ceza kavramları üzerinde durulurdu.

Bunlarla çatışma halindeyim. Yapamadığım bana o şeyi yaptırmayana da ‘kader’ diyoruz. Bütün kadim Grek tragedyası; İRADE/KADER arasına kurulmuş bir kurgudan ibarettir.

Bir tarafta İRADE, diğer tarafta KADER var.

O kavgayı yaşıyoruz!

Bu kavgayı bütün insanlar yaşar... İslâm’da da bu kavga var, modern zamanlarda da...

Orhan Gencebay’da da var! “... Bilmem ki bu dünyaya ben niye geldim?” diye soruyor.

Bir başkası “Bırak ağabey, bu iş sakat!” diyor, “Ah ulan ah, bu kız bana bakacaktı!” diyor. Halbuki o kız baksa ne olur, bakmasa ne olur?

Şunu Safer Efendi anlatırdı, çok da gülerdik:

Efendim, Bektaşî babası, bir genç hanıma âşık olmuş.

Fakat kızını vermiyorlar.

Baba erenleri teselli için demişler ki:

“Üzülme, herkes fani, herkes ölecek. Bu hanım da ölecek.”

Baba, “Bu kız da mı ölecek? Kız dünya güzeli, Allah buna kıyamaz!” demiş. Aradan yıllar geçmiş...

Bazıları bir ömür boyu sorularla yaşıyor, öyle ölüyor; bazıları da sorularını cevaplamış, mutmain gidiyor ahirete.

Bu sorular insanın zatında ya da fitratında, varlığında var.

Mesela ‘başlangıç ve son’ sorusu.

Şöyle der insan: “Ben nereden geldim, başlangıcım neydi? Nereye gidiyorum, sonum ne olacak?”

Saçı sakalı ağarmış babanın, beli bükülmüş.
Yoldan bir acuze geçiyormuş, demişler ki: “Tanıyor musun?”
“Yok.” demiş baba erenler: “Nereden tanıyayım, ne işim var benim onunla?”

“Bu haminne hani 40 sene önce âşık olduğun kız vardı ya, işte o...” demişler.

“Ha, bak...” demiş erenler, “Gördünüz mü bak kıyamamış, önce bu hale getirmiş, sonra canını alacak!”

“İnsan nedir?” demiştik.

“Nereden geldim, nereye gideceğim?” sorusunu sormaktır evvela. O’nda var olan sıfatlar abdiyyet ölçüğünde ve evrensel sorular halinde bütün insanlarda var...

*“İnsan nedir?”
“Nereden
geldim, nereye
gideceğim?”
sorusunu
sormaktır evvela.*

İRRADE/KADER ÇATIŞMASI

İnsan olma faslının ikinci bahsi, İRADE/KADER çatışması...

Kadere teslim olmak veya karşı gelmek...

“Yapacağım, edeceğim.” deyip de yapamamak.

Bunun, bizim yaşayan Türkçedeki karşılığı da; ‘inşallah, mâşallah’.

Bazı arkadaşlar “İnşallahla, mâşallahla iş mi olur?” derler...

İş onlarla oluyor!

Başka türlü olmuyor...

**VAROLUŞÇULUK/
EGZİSTANSİYALİZM**
*Varoluşçuluk, 19. yüzyılın
ortalarında, baskın sistematik
felsefeye tepki olarak doğan
bir felsefe akımıdır. “Ben”le
“varoluş”un ayrılmazlığı
düşüncesinden yola çıkar.
İnsan özgürlüğüne inanır ve
insanların, davranışlarından
sorumlu olduğunu öne sürer.*

Bakış ve vizyon meselesi bu.

Bir başka soru; “Yaşadığımız bu hayatın anlamı ne?”

Mesela varoluşçular hayatı anlamsız, saçma bulur.

Akılla hayata baktığınız zaman hayat tamamen saçmadır gerçekten. Çünkü rasyonel bir düşüncede bu noktaya akıl erdirmemiz mümkün değil.

Rasyonel olarak baktığınızda, ortaya ‘Bilge Kral’ çıkıyor.

Platon, “Kral bilge olmalı!” diyor.

Yani siyasal erk en bilge insanın elinde olmalı ki toplumu iyi idare etsin. Rasyonalite bunu söyler.

Uygulama nasıl?

Eğer vahyin penceresinden bakmaz, yani kadere teslim olmazsanız, “tarih boyunca ne kadar muhteris, deli, zorba varsa, hepsi başta” diye görür, “Böyle dünya olmaz olsun!” dersiniz.

PLATON (MÖ. 427-MÖ. 347)
Antik klasik Yunan filozofu ve matematikçisidir. Sokrates’in öğrencisidir. 17. yüzyılda ortaya çıkacak olan rasyonalizmin temellerini atar.

Buradan başlıyor hadise.

Bakıyorsun, kendin akıllı adamsın.

Nerede düşünen adam varsa hayatı anlamsız bulur; hayatı, dünyayı akılla açıklayamaz, “Saçmadır!” der.

Devamında sorduklarıyla çerçevesini tamamlıyor:

“Benim bu dünyadaki yerim ne?”

“Bir şey yapmalı mıyım, yapmamalı mıyım?”

“Niye böyle davranmalıyım?”

“Ahlâkın bir temeli var mı, erdem nedir?”

İçgüdü, akıl ve duygu; irade/kader çatışması ve bu hayatın ön-

cesi ve sonrasına dair mevzular gibi sorulara tatminkâr bir cevap veremiyor.

Dolayısıyla da insanın birtakım soruları var.

Bunların bir kısmı felsefi sorular; “Güzel ve çirkin nedir?” gibi... Değer felsefesine dair...

İnsan, bütün bu sorularla Var’dır.

Platon, “Kral bilge olmalı!” diyor.
Yani siyasal erk, en bilge insanın elinde olmalı ki toplumu iyi idare etsin. Rasyonalite bunu söyler.

Uygulama nasıl?
Eğer vahyin penceresinden bakmaz, yani kadere teslim olmazsanız, “tarih boyunca ne kadar muhteris, deli, zorba varsa hepsi başta”, diye görür, “Böyle dünya olmaz olsun!” dersiniz.

MEDENİYET TASAVVURU

İnsan; yaşamak için birtakım değerler belirlemek, birtakım kabuller yapmak ve onlara inanmak zorundadır.

Neden?

SEÇME ve seçtiğini DEĞİŞTİRME yeteneği var insanda...
“Bunu alacağıma, şunu alayım.” der.
Diğer hiçbir canlıda bu yetenek yok.

“Peki, niye bunu almıyorsun, yapmıyorsun da şunu alıyorsun, yapıyorsun?” dediğimiz zaman bunun cevabını içgüdü de akıl da duygu da veremez. İlk bakışta veriyor gibi görünür ama veremez. Onları yöneten bir üst sistem (medeniyet tasavvuru) vardır ve o cevap verir.

“Efendim, bu daha güzel!” Neye göre daha güzel?

“Bu daha faydalı!” Neye göre daha faydalı?

O zaman, o karakter diyor ki: “Bunu al, daha pahalı satarsın.”
Kapitalist dünya görüşü!

KAPİTALİZM

*Piyasa ekonomisi içerisinde
hür teşebbüse dayalı üretim
sistemidir.*

“Efendim, bunu al; insana hizmet edersin.”

Bu da **İslâmî görüş**.

“Bunu al, yarın sana faydalı olur.”
Neye göre faydalı?

“Bunu al.” Neden?

“Nefs-i azizim öyle istiyor!”

Aziz Efendi (Abdülaziz Hayri Bekkine) bir müridine sormuş:

“Evladım, o zata karşı neden öyle davrandın?”

Mürid: “Efendim, onun hareketi izzet-i nefsim dokundu.” de-

yince Hazret: “Evladım, nefsin izzeti mi olur!” buyurmuşlar.

İşte bu soruya verdiği cevapla dünya görüşünü, daha doğrusu MEDENİYET TASAVVURU’nu tanımlarsın.

Bu, medeniyet tasavvurudur ki hayatı yaşanır kılar.

Değerleriniz bu referansa göre şekillenir. Değerleri hayata taşıyan davranışlar yine bu referans sisteminin eseridir. Değerlere uygun davranılmadığında uygulanan yaptırımlar yine o değerlere aittir. Bir bilgi, inanç ve ahlâk kompozisyonundan bahsediyoruz.

Bu değerler sistemi; varlığınızda, bilgi ve duygu alanınızda var olduğu zaman içgüdüleriniz de buna göre yönetiliyor veya yönetilmeli.

Hiç kırmızıçizgi aşılmaz mı? Aşılır.

Ha, o zaman, o sistem der ki: “Günaha girdin!” veya “Yaptığın iş gayrimeşru!”

Günahla gayrimeşru aynı değil.

Günah dediğimiz kavram vahyî bir kavramdır, onun tanımı değişmez. Tabii bu, inananlar için böyledir.

Meşru, yasal bir kavramdır, beşerîdir; onun sınırı her an değişir.

Yasa çıkar, bir davranış biçimi meşru hale gelir; yasa çıkar, aynı davranış tekrar gayrimeşru olur.

Şu an aynı manaya kullanılıyorsa da günah farklı, gayri meşru farklıdır.

İnsanın bir rehberi olmaz ise içgüdüler akli yönetir; rehber varsa “Senin bir sınırın var!” der ona.

*Medeniyet tasavvurudur ki hayatı yaşanır kılar.
Değerleriniz bu referansa göre şekillenir. Değerleri hayata taşıyan davranışlar yine bu referans sisteminin eseridir. Değerlere uygun davranılmadığında uygulanan yaptırımlar yine o değerlere aittir. Yani bir bilgi, inanç ve ahlâk kompozisyonundan bahsediyoruz.*

İçgüdü der ki: “Senin bir sınırın yok, yürü!” İç güdü kendisini bedensel hazlar üzerinden görünür kılar. Bedensel olan her şey de sınırlıdır. Hani iç güdünün sınırı yoktu! Veya insanı duygular yönetir... Duygu komiktir, dramatiktir; mizah veya trajedi içerir.

Amerikan esprisi diye bir şey vardır: “...Bir kola markası taşıyan kamyonun çölde benzini bitince durmuş ama sürücü hemen depoya bir şişe kola boşaltmış ve araba gitmeye başlamış. Benzinsiz nasıl gidiyor? Çünkü ‘everything goes with coke better’, yani ‘her şey kolayla daha iyi gider’miş!”

Bir başka misal: Bir dizi var TV’de. Bir arkadaşı Erman’a takılıyor: “Erman’ın kardeşi kim?” diyor.

El-cevap; “Doberman!”

Gülüyor millet böyle havâî şeylere... Bunlar mâlâyâni, bizim mizahımız bu dereceye indi. Düz ve sığ bir zevksizliğe... Tüketimin gereği bu!

Çağdaş tüketime karşı korunmasızdır insan.

Kapitalist dünyanın bir medeniyet kurgusu vardır ve bu kurgu insanı yönlendirmektedir.